

II.5 MEDGENERACIJSKA SOLIDARNOST V SLOVENIJI

Valentina Hlebec, Maša Filipovič Hrast,

Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani

Ključne ugotovitve:

- Medgeneracijsko sodelovanje v družini je bilo v preteklosti in je še tudi danes najpogostejši način zagotavljanja vzajemne pomoči med generacijami in kot tako temelj medgeneracijske solidarnosti.
- V prispevku so analizirani medgeneracijski transferji v Sloveniji in drugih državah Evrope na podlagi podatkov SHARE.
- Pri vseh opazovanih državah, tudi Sloveniji, se kaže, da starejši več opore nudijo, kot jo prejmejo.
- Glede medgeneracijske solidarnosti je Slovenija bližje južnoevropskim kot vzhodnoevropskim državam, kar potrjuje domneve, da je slovenski blaginjski kontekst kombinacija različnih blaginjskih sistemov.

II./215

1. Uvod

Medgeneracijsko sodelovanje v družini je bilo v preteklosti in je še danes najpogostejši način zagotavljanja vzajemne pomoči med generacijami in kot tako temelj medgeneracijske solidarnosti. Meddružinske izmenjave pomoči med družinskimi člani so zelo obsežne in pomembne kljub številnim družbenim spremembam, kot so demografske spremembe (staranje družbe), spremembe družinskih oblik (različni tipi družin) in s tem dinamike družinskih vezi, novi kulturni in družbeni vzorci, vrednote, norme in pričakovanja.

Poleg teh sprememb naj bi na medgeneracijsko sodelovanje v družini vplivalo tudi utrjevanje medgeneracijske solidarnosti v okviru javnega sistema blaginje (pokojninsko in zdravstveno zavarovanje). Večja vloga države v okviru procesov medgeneracijske solidarnosti je po mnenju različnih avtorjev dopolnila že obstoječe procese družinske medgeneracijske solidarnosti (glej Saraceno, 2008). Gre za t. i. hipotezo vrinjanja (crowding-in), po kateri država in njeni sistemi transferje med družinskimi člani dopolnijo ali celo okrepijo. Na primer, pokojninski sistemi starejšim omogočajo, da finančno in praktično pomagajo svojim otrokom, hkrati pa naj bi možnost vzajemnosti (vračanje prejete pomoči) pri otrocih povečala pripravljenost sprejeti pomoč. Dober zdravstveni sistem in sistem dolgotrajne oskrbe lahko zmanjšata potrebo po določenih vrstah pomoči starejšim s strani njihovih odraslih otrok, vendar to ne pomeni nujno, da je na splošno medgeneracijska solidarnost manjša, temveč da se osredotoča na druge oblike pomoči, na primer emocionalno oporo (glej Saraceno, 2008; Albertini idr., 2007). Medgeneracijski transferji se torej glede na institucionalne in druge

dejavnike (kot je ponudba oskrbe, institucionalne pomoči v državi ipd.) prilagodijo in med njimi obstaja specializacija. Z drugimi besedami, posamezni akterji imajo različne vloge pri zagotavljanju skrbi za starejše (Albertini idr., 2007; Kohli in Albertini, 2008; Kunemund, 2008; Keck, 2008; Igel idr., 2009). Tako se torej z medgeneracijsko izmenjavo dobrin in virov v družini (čas za druženje, skrb za obolele člane družine, finančna pomoč, skrb za vnuke, medgeneracijsko učenje) ohranja ravnovesje z medgeneracijsko izmenjavo v javni sferi.

Izmenjave in medgeneracijski transferji v družini so številni in raznovrstni. Družinski člani si izmenjujejo različne vrste opor, še posebej pomembni pa so družinski člani pri oskrbi v bolezni, pri izmenjavi finančnih virov in praktični pomoči (glej Hlebec idr., 2012). V tem prispevku nas zanima predvsem izmenjava finančnih virov in socialne opore oziroma funkcionalne medgeneracijske solidarnosti na podlagi pregleda podatkov SHARE za Slovenijo. Pri tej primerjavi sledimo modelu medgeneracijske izmenjave, kot so ga obravnavali Albertini, Kohli in Vogel (2007), in ga podrobneje predstavljamo v nadaljevanju.

2. Teoretski pristop

Obstaja več teoretskih modelov medgeneracijske solidarnosti. Model/teorija medgeneracijske solidarnosti, ki so jo razvili Bengston in sodelavci (Bengston in Roberts, 1991; Bengston in Oyama, 2007; Bengston idr., 2002) je ena najpomembnejših teorij za opazovanje medgeneracijske solidarnosti v družini, saj poskuša zajeti različne vzorce solidarnosti med (odraslimi) otroki in njihovimi starši. Medgeneracijsko družinsko solidarnost v okviru tega modela sestavlja šest elementov odnosa med staršem in otrokom, in sicer: naklonjenost oz. emocionalna povezanost; povezanost oz. pogostost stikov; konsenz oz. podobnost v vrednotah in prepričanjih; funkcionalna solidarnost oz. delitev virov; moč družinskih norm in struktura priložnosti.

Albertini, Kohli in Vogel (2007) so raziskovali medgeneracijsko solidarnost z lastnim modelom, ki pa v veliki meri temelji na Bengstonovem modelu medgeneracijske solidarnosti. V svojem modelu so poudarili prepletanje medgeneracijske solidarnosti na makro- in mikroravni. raven je raven družine, nanjo pa vplivajo strukturni, institucionalni in kulturni dejavniki.

TABELA 1: TEORETSKI MODEL MEDGENERACIJSKE SOLIDARNOSTI IN DEJAVNIKOV, KI NANJO VPLIVAJO

Vir: Albertini idr. (2007: 321).

	MAKRORAVEN	MIKRORAVEN
STRUKTURNI DEJAVNIKI	Demografska struktura družin in gospodinjstev, struktura trga dela, porazdelitev dohodka in bogastva	Sestava družine in gospodinjstva, izobrazbene in poklicne značilnosti staršev in otrok, dohodek in premoženje oseb
INSTITUCIONALNI DEJAVNIKI	Z zakonom določene dolžnosti med generacijami, obdavčevanje daril in dedovanja, ukrepi družinske politike, ukrepi politike socialnega varstva	Zakonski stan, kohabitacija, delitev dela v gospodinjstvu
KULTURNI DEJAVNIKI	Verske tradicije, družinske vrednote, odnos do spolnih (ne)enakosti, vrednote, povezane s staranjem in generacijami	Vrednote, prepričanja in kulturne prakse družin, staršev in otrok

II./217

Ugotovitve raziskave Albertinija idr. (2007) kažejo na to, da medgeneracijski družinski transferji potekajo predvsem od starejše generacije k mlajši, in sicer to velja tako za finančne transferje kot tudi za socialno oporo (ki je merjena kot osebna skrb, praktična pomoč, pomoč pri urejanju dokumentacije ipd.). Predvsem finančna opora je vedno v smeri od starejše generacije k mlajši, ne glede na starost starejših oseb, medtem ko starejši nad 70 let prejmejo nekoliko več socialne opore od otrok, kot jo nudijo. Vendar pa v primeru, ko poleg socialne opore upoštevamo tudi druge vrste opore, ki jo nudijo starejši (kot je varovanje vnukov), se pokaže, da tudi pri najstarejši skupini starih ljudi (70+) obstaja ravnovesje med prejeto in dano oporo.

Domače raziskave so zaenkrat nakazale, da pretok izmenjav med različnimi generacijami poteka v vse smeri, kaže pa tudi, da sta srednji generaciji bolj obremenjeni oz. da dajeta več opor, ko jih prejemata od najmlajše oz. najstarejše generacije (Hlebec idr., 2012) – starostne skupine za potrebe analize so bile: 18–30/30–50/50–70/70+. V nadaljevanju bomo predstavili podatke SHARE glede izmenjave opor med generacijami.

3. Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji – podatki SHARE

Medgeneracijsko solidarnost v nadaljevanju opazujemo na podlagi izmenjave treh tipov opore: finančne ter socialne brez upoštevanja ali z upoštevanjem varovanja vnukov.

Pri finančni opori v vseh državah vidimo (glej tabelo 2), da je pretok močnejši od starejših k mlajšim, saj je delež starejših, ki nudijo finančno oporo, višji kot delež starejših ljudi, ki to oporo prejemajo. To še zlasti velja za skandinavske in kontinentalne države. Slovenija je bolj podobna južnoevropskim državam kot vzhodnoevropskim.

TABELA 2: DELEŽ OSEB, KI PREJEMA ALI NUDI FINANČNO OPORO

Vir: lastni izračuni na temelju podatkov četrtega vala raziskave SHARE.

REŽIMI	DRŽAVE	DAJANJE OPORE % (N)	DAJANJE OPORE % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV	PREJEMANJE OPORE % (N)	PREJEMANJE OPORE % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV
Skandinavski	Švedska	37,60 (387)		6,92 (71)	
	Danska	37,91 (208)	33,55 (1088)	8,32 (46)	6,56 (214)
	Nizozemska	29,61 (493)		5,76 (96)	
Kontinentalni	Avstrija	30,59 (260)		9,82 (84)	
	Belgija	27,36 (304)	30,97 (5338)	6,01 (67)	5,56 (963)
	Francija	27,74 (1722)		3,59 (225)	
	Nemčija	33,66 (3051)		6,46 (586)	
Južni	Italija	28,89 (1776)		8,34 (520)	
	Portugalska	12,48 (124)	21,89 (2506)	3,71 (37)	6,39 (738)
	Španija	14,07 (606)		4,19 (181)	
Vzhodni	Češka	28,84 (291)		14,91 (151)	
	Estonija	22,36 (32)	22,39 (1269)	8,15 (12)	10,23 (581)
	Madžarska	16,87 (176)		7,50 (78)	
	Poljska	22,18 (770)		9,77 (339)	
Švica	Švica	28,69 (237)	28,69 (237)	6,05 (50)	6,05 (50)
Slovenija	Slovenija	19,53 (46)	19,53 (46)	4,05 (10)	4,05 (10)
	SKUPAJ	27,12 (10484)	27,12 (10484)	6,57 (2555)	6,57 (2555)

TABELA 3: ŠTEVILO OSEB, KI PREJEMA ALI NUDI FINANČNO OPORO

Vir: lastni izračuni na temelju podatkov četrtega vala raziskave SHARE.

REŽIMI	DRŽAVE	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ (MEDIANA / INTERKVAR-TILNI RANG)	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ – PO SKUPINAH DRŽAV	ŠTEVILO OSEB, OD KATERIH JE OSEBA PREJELA POMOČ (MEDIANA / INTERKVAR-TILNI RANG)	ŠTEVILO OSEB, OD KATERIH JE OSEBA PREJELA POMOČ – PO SKUPINAH DRŽAV
Skandinavski	Švedska	1/1		1/0	
	Danska	2/1	1/1	1/0	1/0
	Nizozemska	1/1		1/0	
Kontinentalni	Avstrija	1/1		1/1	
	Belgija	1/1	1/1	1/0	1/0
	Francija	1/1		1/0	
	Nemčija	1/1		1/0	
Južni	Italija	1/1		1/1	
	Portugalska	1/1	1/1	1/0	1/0
	Španija	1/1		1/0	
Vzhodni	Češka	2/1		1/1	
	Estonija	1/1	1/1	1/0	1/1
	Madžarska	1/1		1/0	
	Poljska	1/1		1/1	
Švica	Švica	1/1	1/1	1/0	1/0
Slovenija	Slovenija	1/1	1/1	1/1	1/1
	SKUPAJ	1/1	1/1	1/0	1/0

Legenda – število oseb: 0. 0 oseb; 1. 1 oseba; 2. 2 osebi; 3. 3 ali več oseb.

Iz mediane v tabeli 3 je razvidno, da 50 % anketiranih daje in prejema finančno oporo od ene osebe in jo eni tudi daje. Predvsem pri številu oseb, ki so prejele finančno oporo, variabilnosti skoraj ni.

Socialna opora je v prid otrokom, tj. starejši jo nudijo pogosteje, kot jo prejmejo (glej tabelo 4). Vendar pa se tu pokažejo večje razlike med državami. V državah južne in vzhodne Evrope je namreč ta izmenjava zelo uravnotežena. Tudi v Sloveniji več starejših nudi oporo, kot jo prejme (15,5 % in 10,4 %). Pri tem je zanimivo, da je delež ljudi, ki oporo nudijo ali prejmejo, v Sloveniji drugi najnižji med opazovanimi državami (za Portugalsko). To je deloma lahko povezano z nekoliko večjim deležem ljudi v Sloveniji, ki bivajo v večgeneracijskih gospodinjstvih. Kaže pa se tudi, da je ta opora nekoliko manj pogosta v skandinavskih državah.

TABELA 4: PREJETA IN DANA SOCIALNA OPORA (IZVEN GOSPODINJSTVA)

Vir: lastni izračuni na temelju podatkov četrtega vala raziskave SHARE.

REŽIMI	DRŽAVE	DAJANJE OPORE % (N)	DAJANJE OPORE % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV	PREJEMANJE OPORE % (N)	PREJEMANJE OPORE % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV
Skandinavski	Švedska	39,41 (550)		18,27 (255)	
	Danska	46,25 (369)	37,32 (1701)	29,66 (236)	20,88 (952)
	Nizozemska	33,07 (782)		19,46 (460)	
Kontinentalni	Avstrija	20,85 (252)		18,21 (162)	
	Belgija	32,98 (522)	27,98 (7014)	21,54 (220)	19,83 (4971)
	Francija	26,05 (2412)		15,12 (1400)	
	Nemčija	29,40 (3828)		23,17 (3017)	
Južni	Italija	20,95 (1880)		18,30 (1642)	
	Portugalska	10,18 (158)	17,45 (2936)	10,71 (166)	16,09 (2708)
	Španija	14,26 (899)		14,28 (900)	
Vzhodni	Češka	30,95 (471)		30,00 (457)	
	Estonija	24,86 (48)	20,84 (1762)	23,00 (44)	17,83 (1507)
	Madžarska	18,19 (270)		18,83 (279)	
	Poljska	18,51 (974)		13,83 (727)	
Švica	Švica	26,70 (301)	26,70 (301)	13,93 (157)	13,93 (157)
Slovenija	Slovenija	15,52 (47)	15,52 (47)	10,41 (32)	10,41 (32)
	SKUPAJ	24,43 (13762)	24,43 (13762)	18,33 (10328)	18,33 (10328)

Intenzivnost izmenjave socialne opore je precej večja kot intenzivnost izmenjave finančne opore. V skandinavskih in kontinentalnih državah je izmenjava socialne opore manj intenzivna (glej tabelo 4); polovica anketiranih si oporo izmenjuje skoraj vsak mesec, ne pogosteje. Intenzivnejše izmenjave potekajo v južno- in vzhodnoevropskih državah, kjer si polovica anketiranih izmenjuje oporo skoraj vsak teden ali pogosteje. Slovenija je glede tega podobna drugima dvema skupinama držav z intenzivnejšo izmenjavo.

TABELA 5: INTENZIVNOST PREJETE IN DANE SOCIALNE OPORE (IZVEN GOSPODINJSTVA)

Vir: lastni izračuni na temelju podatkov četrtega vala raziskave SHARE.

REŽIMI	DRŽAVE	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ (MEDIANA / INTERKVARTILNI RANG)	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ – PO SKUPINAH DRŽAV	ŠTEVILO OSEB, OD KATERIH JE OSEBA PREJELA POMOČ (MEDIANA / INTERKVARTILNI RANG)	ŠTEVILO OSEB, OD KATERIH JE OSEBA PREJELA POMOČ – PO SKUPINAH DRŽAV
Skandinavski	Švedska	2/2		2/2	2/2
	Danska	2/2	2/2	2/2	
	Nizozemska	2/2		3/2	
Kontinentalni	Avstrija	3/1		3/2	
	Belgija	3/1	2/2	3/1	3/2
	Francija	2/2		3/1	
	Nemčija	2/2		2/2	
Južni	Italija	3/2		3/1	
	Portugalska	3/2	3/2	3/2	3/1
	Španija	3/3		4/1	
Vzhodni	Češka	3/1		3/1	
	Estonija	2/2	3/2	3/1	3/2
	Madžarska	3/1		3/2	
	Poljska	3/3		3/2	
Švica	Švica	2/2	2/2	3/2	3/2
Slovenija	Slovenija	3/2	3/2	3/2	3/2
	SKUPAJ	3/2	3/2	3/2	3/2

Legenda – število oseb: 0. 0 oseb; 1. 1 oseba; 2. 2 osebi; 3. 3 ali več oseb.

Navidezno ravnovesje prejete in dane opore se izrazito poruši, če v socialno oporo vključimo varovanje vnukov (glej tabelo 5). V tem primeru se odstotki starejših, ki nudijo oporo, v vseh opazovanih državah povečajo, pri čemer po višini odstotka starejših ljudi, ki varujejo vnuke, zopet izstopajo skandinavske države, hkrati pa je v teh državah opora manj intenzivna (varovanje vnukov se v povprečju zgodi manjkrat). Slovenija je spet bolj podobna južnoevropskim državam kot vzhodnoevropskim.

TABELA 6: POGOSTOST IN INTENZIVNOST VAROVANJA VNUKOV

Vir: lastni izračuni na temelju podatkov četrtega vala raziskave SHARE.

REŽIMI	DRŽAVE	DAJANJE OPORE ¹ % (N)	DAJANJE OPORE ² % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV	DAJANJE OPORE ³ % (N)	DAJANJE OPORE ⁴ % (N) – POVPREČJA PO SKUPINAH DRŽAV	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ (MEDIANA / INTERKVARTILNI RANG)	ŠTEVILO OSEB, KI JIM JE OSEBA DALA POMOČ – PO SKUPI- NAH DRŽAV
Skandinavski	Švedska	65,57 (27)	66,96 (255)	60,61 (29)	61,37 (326)	2/2	2/2
	Danska	73,30 (30)		62,97 (54)		2/2	
	Nizozemska	66,29 (198)		61,12 (244)		2/2	
Kontinentalni	Avstrija	47,66 (305)	60,83 (2646)	40,13 (360)	52,35 (3023)	3/1	2/2
	Belgija	66,60 (548)		60,76 (621)		3/1	
	Francija	59,32 (1437)		50,47 (1669)		2/2	
	Nemčija	76,61 (356)		67,98 (373)		2/1	
Južni	Italija	46,48 (1822)	44,47 (3675)	40,42 (2042)	38,84 (4062)	3/1	3/2
	Portugalska	38,03 (399)		33,61 (427)		3/3	
	Španija	44,14 (1455)		38,52 (1594)		3/2	
Vzhodni	Češka	57,51 (457)	53,29 (1164)	54,27 (509)	49,45 (1252)	3/1	3/1
	Estonija	49,56 (75)		45,89 (84)		2/2	
	Madžarska	48,05 (551)		44,01 (580)		3/1	
	Poljska	88,18 (81)		85,04 (79)		3/2	
Švica	Švica	59,03 (225)	59,03 (225)	47,26 (287)	47,26 (287)	3/1	3/1
Slovenija	Slovenija	48,21 (124)	48,21 (124)	43,84 (131)	43,84 (131)	3/2	3/2
	SKUPAJ	51,14 (8090)	51,14 (8090)	44,96 (9081)	44,96 (9081)	3/1	3/1

Legenda: 1. manj pogosto; 2. skoraj vsak mesec; 3. skoraj vsak teden; 4. skoraj vsak dan

¹ Vprašaneec ima vsaj enega otroka izven gospodinjstva in vsaj enega vnuka² Vprašaneec ima vsaj enega otroka izven gospodinjstva in vsaj enega vnuka³ Vprašaneec ima vsaj enega otroka izven gospodinjstva⁴ Vprašaneec ima vsaj enega otroka izven gospodinjstva

4. Sklep

Podatki raziskave SHARE v veliki meri potrjujejo ugotovitve slovenskih nacionalnih raziskav o izmenjavi opor in medgeneracijski solidarnosti (Hlebec, 2012) in hkrati postavijo Slovenijo v primerjalni kontekst. V celoti gledano, je glede medgeneracijske solidarnosti Slovenija bližje južnoevropskim državam – Italiji, Portugalski in Španiji – kot vzhodnoevropskim državam – Češki, Estoniji, Madžarski in Poljski. To potrjuje naše domneve, da je slovenski blaginjski kontekst kombinacija različnih blaginjskih sistemov in da je, kar se tiče vloge družine pri zagotavljanju blaginje ljudi v našem primeru izmenjav in pomoči med različnimi generacijami, medgeneracijska solidarnost podobna južnim državam. V tem smislu je izmenjava medgeneracijske solidarnosti nekoliko redkejša kot v skandinavskih državah, tam, kjer obstaja, pa je zelo intenzivna. Oboje je v skladu tudi z visokim deležem večgeneracijskih gospodinjstev, ki so posebna oblika medgeneracijske solidarnosti. Ne glede na teze o izrivanju družinske medgeneracijske solidarnosti zaradi obstoja systemske medgeneracijske solidarnosti se v Sloveniji kaže, da je družinska medgeneracijska solidarnost pogosta in intenzivna.

Literatura

- Albertini, M., Kohli, M., Vogel, C. (2007): »Intergenerational transfers of time and money in European families: common patterns – different regimes?« *Journal of European Social Policy* 17: 319–334.
- Bengtson, V. L., Oyama, P. S. (2007): *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties*. New York: United Nations Headquarters.
- Bengtson, V. L. (2001): »Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds«. *Journal of Marriage & Family* 63 (1): 1.
- Bengtson, V. L., Roberts, R. E. L. (1991): »Intergenerational Solidarity in Aging Families: An Example of Formal Theory Construction«. *Journal of Marriage & Family* 53 (4): 856–870.
- Bengtson, V. L., Giarrusso, R., Mabry, J. B., Silverstein, M. (2002): »Solidarity, Conflict in Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational Relationships?«. *Journal of Marriage & Family* 64 (3): 568–576.
- Hlebec, V., Filipovič Hrast, M., Kump, S., Jelenc-Krašovec, S., Pahor, M., Domajnko, B. (2012): *Medgeneracijska solidarnost v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Igel, C., Brandt, M., Haberkern, K., Szydlik, M. (2009): »Specialization between Family and State Intergenerational Time Transfers in Western Europe«. *Journal of Comparative Family Studies* 40 (2): 203–226.
- Keck, W. (2008): »The relationship between children and their frail elderly parents in different care regimes«. V: Saraceno, C. (ur.): *Families, Ageing and Social policy. Intergenerational solidarity in European welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Inc.
- Kohli, M., Albertini M. (2008): »The family as a source of support for adult children's own family projects: European varieties«. V: Saraceno, C. (ur.): *Families, Ageing and Social policy. Intergenerational solidarity in European welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Inc.
- Saraceno, C. (2008): *Families, ageing and social policy. Intergenerational solidarity in European welfare states*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Inc.

